

הרב יואל שילה

ברכת השניצל ותערובת דגן

ההתנגשות בין כללי הברכה

כאשר יש התנגשות בין הכלל של 'כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות', לבין הכלל של 'מברך על העיקר ופותר את הטפלה' לעתים צריך להכריע מה הברכה.

לגבי ריהטא מסקנת הגמ'^א היא, שאף כשהדבש עיקר ולא מרבים קמח - מברכים מזונות בגלל הכלל של 'כל שיש בו'; לגבי מליח ופת עמו'^ב - מברך על המליח ופותר את הפת מחמת הכלל של עיקר וטפל; לגבי תבשילא דליפתא חילקו בין אם הרבו קמח או לא'^ג - אך למסקנה מברכים האדמה אף אם ריבה קמח, כי הקמח בא רק למטרת הדבקה.

הדגן נטפל כשכא למטרה צדדית - הרי"ד והרשב"א

בפשטות י"ל שהכלל של 'כל שיש בו' קובע שיברכו על המאכל ברכת בורא מיני מזונות, אא"כ המרכיב של חמשת מיני דגן בא רק למטרה צדדית, כגון העברת טעם המליח או הדבקות תבשיל הליפתא, אולם כשכא למטרת טעמו - ברכתו מזונות, אף ששאר מרכיבי התבשיל חשובים יותר.

(א). ברכות ל"ז: "אמר רבא האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא מברך בורא מיני מזונות מאי טעמא דסמידא עיקר, דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מאי טעמא דובשא עיקר, והדר אמר רבא אידי ואידי בורא מיני מזונות - דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות".

(ב). ברכות מ"ד: "הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופותר את הפת - שהפת טפלה לו, זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופותר את הטפלה".

(ג). ברכות ל"ט. "אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא - בורא פרי האדמה, דלפתא דמפשו בה קמחא טפי - בורא מיני מזונות, והדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה".

זו גם שיטת חלק מהראשונים, לראות במין הדגן עיקר בד"כ, אא"כ הדגן בא למטרה צדדית או שהוא טפל, ראה פסקי רי"ד (ברכות ל"ז) שגם במאפה אומרים שהדגן עיקר [ולא רק בתבשיל] "מלייתות הנאפות בתנור מבשר או מדגים או מגבינה - אף על גב דבשר ודגים וגבינה עיקר מברכים עליהו המוציא לחם מן הארץ, דבתר חמשת המינין אזלינן ולא בשר ודגים וגבינה דחשיבי לאינשי". וכן ביאר הרשב"א (ברכות ל"ז):, שכוונת הגמ' שהדבש עיקר היא מפני כשהוא רוב או כי עיקרו מחמת דובשו, והסולת באה רק להטעים ולהכשיר את הדבש, ומ"מ ברכתו מזוונות, כי רק בתבשיל ליפתא הדגן בטל כי מטרתו רק לדבק ולא להכשיר את התבשיל. בפשטות כך גם יש לפרש את כוונת הרמב"ם (ברכות ג' ו'): "אם... עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר".

כשהדגן מעיקר התבשיל - הרא"ה

הרא"ה (ברכות פ"ו, וכ"כ בשיטמ"ק ברכות ל"ז). חידש שדוקא בתערובת נאמר הכלל של 'כל שיש בו' אפילו כשהדגן הוא מועט כלפי התבשיל העיקרי לגביו, כי מ"מ הדגן הוא מעיקר התבשיל, אא"כ לא בא הדגן לכוונת אכילתו כלל אלא לדבק בלבד - שאז אינו מעיקר התבשיל כלל. ומה שהלחם טפל כלפי המליח הוא כי אף שהלחם בעין, אך 'אינו עיקר כלל, ולא בא כי אם להכשיר את פיו' [לכאורה לדבריו, החידוש איננו בכך שמברך על המליח, שהרי הוא אינו מעורב בפת, אלא החידוש הוא בכך שהפת נפטרת בברכת המליח].

לדבריהם נמצא שברכת תבשיל ומאפה שיש בהם דגן היא במ"מ, אפילו כששאר מרכיבי התבשיל הם הרוב וגם העיקרים, והדגן נמצא שם רק כדי להטעים ולהכשיר את המרכיבים העיקריים - מאחר וסוף סוף הדגן נוסף שם מעיקר התבשיל. אמנם, אם הדגן לא בא לכוונת אכילתו אלא לדבק את התבשיל [וכן לצובעו או להקפותו שיהא עב קצת (שו"ע הרב ברכת הנהנין ד' ב')], או שאינו חלק מהתערובת אלא בא רק לאפשר את אכילת המליח - אין ברכתו במ"מ.

לאור זאת, לכאורה פשוט שמברכים במ"מ על צ'ולנט, כי הגריסים ניתנים שם לטעם, והם חלק מעיקר התבשיל. ואף לגבי שניצל לכאורה י"ל שברכתו במ"מ, כי בד"כ הציפוי עשוי לטעם.

האוזר ◆ גיליון י"ז

התבשיל קרוי על שם הדגן - המאירי

אמנם, המאירי (ברכות ל"ז) ביאר את הסוגיות באופן שונה, שמה שמברכים במ"מ על ריהטא אף שיש בה ריבוי דבש הוא "הואיל ויש בו מחמשת המינים ושעיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים - אף על פי שרובו מדברים אחרים", ומה שמברכים האדמה על תבשילא דליפתא הוא מפני ש"עיקר התבשיל מדברים אחרים", למרות ש"מכניס בו קמח הרבה למתק את הטעם או לעבות התבשיל... אין הקמח עיקר ואין הולכין אחריו". דמיון לזה מצאנו גם ברא"ש (ברכות ו' ז') שכתב: "תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו לא חשיב עיקר" - הרי שהדגן צריך להיחשב עיקר [אמנם, דוגמת הרא"ש לדין זה היא כשהדגן בא להקפות ולדבק].

לדברי המאירי יש לבדוק בכל מאכל האם עיקרו הוא מין הדגן או המרכיבים האחרים, ולכאורה לדבריו אין לברך על שניצל וצ'ולנט ברכת במ"מ למרות שטעם הדגן מורגש, כי העיקר הם הבשר והתפוא"א ולא פירורי הלחם והגריסים.

הדגן בא להשביע - תוס'

כתבו התוס' (ברכות ל"ו): "כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות... וכן כשנותנים קמח לתוך פולין... אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מ"מ, ואם לדבק בעלמא אינו צריך לברך בורא מ"מ", ודייק האבני נזר (או"ח ל"ח) שתוס' הבינו שהכלל 'כל שיש בו' אמור רק כשהקמח בא לכוונת שובע [כמבואר בברכת הריהטא]. והוסיף לדייק שלפ"ז כשאין כוונת שובע אלא רק כוונת טעם - הולכים אחר הרוב [כמבואר בברכת תבשילא דליפתא - התלויה באת מי 'מפשי' (לפני המסקנה, שהדגן בא רק למטרת דיבוק)], ובכוונת דיבוק - יברכו רק כברכת התבשיל, אפילו אם הוא מיעוט כלפי הקמח [כמבואר בברכת תבשילא דליפתא, לאחר המסקנה שהדגן בא לדבק].

לפי דבריו, יתכן שבצ'ולנט יברכו במ"מ, וכן בציפוי שניצל עבה, אך בציפוי שניצל דק יברכו כברכת הרוב.

אין בדגן כזית בכא"פ - שיטמ"ק

חידוש מצאנו בשיטמ"ק (ברכות ל"ט., עפ"י ביאור האבני נזר ל"ח) שאף כאשר הדגן הוא 'מעיקר תבשילא שמכוין בקמחא לאכילתו' עדיין יתכן שיברכו רק על התבשיל, וזאת כאשר אין בדגן כזית בכדי אכילת פרס, כי אז 'לא חשיב כלל' [למד זאת מהחילוק בין 'מפשי ביה קמחא' ובין היכן שלא מרבים את הקמח (אבני נזר ל"ח)]. אמנם, כתב האבודרהם (הל' ברכת הלחם, מובא בב"י ר"ח ט') בשם רבינו יונה (לא מצאתיו בתר"י על הרי"ף) שגם אם אין בדגן כזית בכדי אכילת פרס - מברך במ"מ, וכ"פ בשו"ע (ר"ח ט') [והאבני נזר כתב שהכרעה זו נגרמה כי בימי השו"ע עדיין לא התפשט ספר שיטמ"ק].

הכרעת הפוסקים

כתב השו"ע (ר"ח ט'): "בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן...". וכ"כ במ"ב (ר"ח מ"ט, בה"ל ר"ח ט'): "בעינן דוקא שיהיה מנכר קצת טעם דגן, דאם היה רק משהו בעלמא מקמח דגן ולא מנכר טעמו כלל - בטל לגבי יתר המינים ומברך שהכל". עם זאת, כתב השו"ע (רי"ב ב') שהרקיקים ששמים עליהם מרקחת - טפלים למרקחת ואין מברכים עליהם, שידוע שאין מתכוונים לאכול לחם. למדנו מדבריו שאף שטעם הרקיקים מורגש וניכר אין מברכים עליהם, כי הם לא באו לכוונת אכילתם, וביאר המג"א (רי"ב ה',ו') שמטרת הרקיקין היא שהידיים לא יטנפו בדבש, והוסיף שבמדינות שהמרקחת מונחת על דובשנין שטובים למאכל, אכן מברך על הדובשנין כי כוונתו גם לאכילתם, וביאר במחצית השקל שמ"מ צריך לברך גם על המרקחת [וכ"פ במ"ב (קס"ח מ"ה): "פשוט דדוקא שבעת אפייה נאפין ביחד, אבל אם אפה הדובשנין לבד ואח"כ מניח עליהם מלמעלה המרקחת - אין נעשין המרקחת טפילה להם שכונתו לאכול שניהם ואין המרקחת באין ללפת הדובשנין, וצריך לברך גם על המרקחת"]. הרי שאף שטעם הרקיקין מורגש, מ"מ המרקחת איננה טפילה לה, ולעתים אין מברכים בכלל על הרקיקין, למרות שטעמם מורגש, כשהם לא באים לכוונת אכילתם, אלא רק שהידיים לא יטנפו. ולפ"ז מסתבר שלדעת המג"א, בין בציפוי שניצל החשוב לעצמו [ולכן מברכים עליו], ובין בציפוי שאינו חשוב לעצמו [ולכן אין מברכים עליו כי הוא טפל לבשר, דגרע

מהדובשנין שהם טובים למאכל גם לעצמם, ורגילים לאכלם לעצמם (להורות נתן ה' ו')], על הבשר בודאי צריכים לברך בעצמו.

לביבות במרק

כתב המג"א (קס"ח ל') בשם המהרש"ל שכשורה פת במשקה - ברכת הפת פוטרת את המשקה, ומברך על המשקה רק כששורה אותו בדרך שתיה, ולכן טוב לברך על המשקה לפני שישורה בו הפת. עוד כתב המג"א (ר"ה ו') שאם נותנים במרק מעט לביבות, עיקר כוונתו למרק ואינו טפל ללביבות, וראוי לברך על שניהם [וכן הסכים בשבט הלוי (ז' כ"ז) שאם בפירוש מכוון על שניהם - יברך על כל מין]. ועוד הוסיף המג"א (ר"ח ז') שבתבשיל העשוי משבולת שועל במים רבים, יברך על שניהם, כי מצד אחד עיקרם על שם המים, אך גרעיני הדגן חשובים ואין בטלים לרוטב. לפי דבריו לכאורה י"ל שבמרק עם אטריות, שקדי מרק, או קרוטונים, יש לברך הן על מיני הדגן והן על המרק, כי לא ניתן לומר שאין בהם ממשות ודבר חשוב. עוד כתב המג"א ש"אם מפרר מעט לחם דק לתוך השכר חם כדי שיתן בו טעם - אינו מברך רק שהכל", ולמד זאת מהרמב"ם (ברכות ג' ד'-ה') שאם מין הדגן הוא טפל - נפטר בברכת העיקר, והרי כאן הלחם טפל, כי "עיקר כוונתו לשתות השכר, והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב" (הובא במ"ב קס"ח ס"ב). עוד נראה שלדבריו ברכת השניצל פוטרת את הציפוי אף כשהוא גם נותן טעם, כשאין בציפוי ממשות ודבר חשוב.

טעם הדגן ולא ממשו

בשו"ע הרב (ברכת הנהנין ד' ב') כתב ש"אם אין בתבשיל אלא טעמו בלבד של הדגן ולא ממשותו" - אין מברך במ"מ. לדבריו י"ל שעל צ'ולנט מברכים במ"מ, כי עיקרם של הגריסים נמצא שם, ולגבי שניצל לכאורה יש לברך במ"מ על הציפוי, ושהכל על הבשר, כי אין בו אלא טעמו של הדגן [שהרי הציפוי אינו מעורב בבשר, וראה ברכות מ']. "קצח אחד מששים סמני המות הוא... הא בריחו הא בטעמו, אימיה דרבי ירמיה אפיא ליה ריפתא ומדבקא ליה ומקלפא ליה".

האם שאר המינים נפטרים

החיי אדם (א' נ"ד) כתב שכשמבשל מיני דגן, עם שאר מינים כגון גריסים עם תפוא וקטניות - אף שאר המינים הם הרוב מברך על הגריסים במ"מ אם אי אפשר לומר שנתבטלו לגמרי, אך צ"ע אם שאר המינים נפטרו בברכת הגריסים שהרי הם עומדים בפ"ע ואינם מעורבים, וגם אינו ידוע אם מטרת בישול הגריסים עם שאר המינים היא כדי שהדגן יתן בהם טעם, או שמא להיפך שאר המינים יתנו טעם בגריסים, וסיים שני"ל שצריך לברך עליהם בפ"ע, אא"כ נתמעכו ומעורבים - יפטרו בברכת הגריסים. יש לציין שהחיי אדם לשיטתו (נ"א י"ג), שבתערובת של שני מינים הניכרים בפ"ע מברכים על כל מין [וכ"פ בקיצור שו"ע מ"ח י' ובשבט הלוי ז' כ"ז], ואילו הבה"ל (רי"ב א') כתב שספק ברכות להקל, ויברך על מין הרוב. לדברי החיי אדם, אם הבשר והתפוא שבצ'ולנט עומדים בפ"ע, יברכו עליהם את ברכתם, ולכאורה כך גם בשניצל, שהרי הבשר עומד בפ"ע.

כוונה לתת טעם בתבשיל

דייק בערוה"ש (ר"ד כ"ה) מלשון השו"ע (ר"ד י"ב): "אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות - הרי הוא עיקר", שאם כוונתו בחמשת המינים לשם טעם אכילה, הרי הוא עיקר אף כשהוא מועט. לכאורה, אין כוונתו לומר שכל שטעמו מורגש ברכתו במ"מ, שהרי לכאורה פשוט שגם בתבשילא דליפתא טעם הקמח מורגש, אלא כוונתו היא שאכן מטרת נתינת הקמח הייתה כדי לתת טעם של קמח, אבל אם הקמח רק משפר את טעם שאר המרכיבים, וטועמים טעם משופר של בשר ולא טעם דגן, אין זה נחשב 'כדי ליתן טעם בתערובות', ויברכו על כל מרכיב כברכתו. ולפ"ז על הבשר והתפוא שבצ'ולנט ובשניצל יברכו כברכתם, מאחר והטעם שלהם השתפר, ויברכו על הגריסים בפ"ע, ולכאורה יברכו גם על ציפוי שניצל, באם הוא משמעותי להיחשב בפ"ע.

האבני נזר (או"ח ל"ח) דן בברכת בשר טחון שמעורב בו קמח כדי לדבק את הבשר ולרופפו עבור מי שמחוסר שיניים, וגם כדי לנפחו, והסיק שברכתו שהכל, מאחר וכוונת הריפוף דומה לכוונה לדבק ולריח, והיא לצורך הבשר, וגם כוונת

הניפוח היא שיחשב שיש יותר בשר. ואף שיתכן שמטרתו היא שיאכל את הדגן, אך מ"מ ריא"ז פסק שמברך שהכל כשנתן קמח רק לעבות את התבשיל. לדעת תוס' הכלל של 'כל שיש בו' אפילו מיעוט קמח אמור רק כשהדגן בא לסעוד את הלב, היינו לשבוע, אך אם הוא בא רק לנתינת טעם בתבשיל, הולכים אחר הרוב [דבהוה אמינא תלוי 'אם מפשי ביה קימחא'], ואם בא לדבק, אפילו אם הדגן הוא הרוב, נפטר הדגן בברכת המיעוט. אולם, לרמב"ם (ברכות ג' ו') ושיטמ"ק (ברכות ל"ט). הכלל 'כל שיש בו' גם כשהקמח מיעוט, אמור אף כשנתנו רק כדי ליתן טעם בתבשיל. השיטמ"ק חידש שאף כשהקמח בא לסעוד הוא בטל כשאין בו כזית בכא"פ, אך השו"ע (ר"ח ט') פסק כדעת רבינו יונה, המובאת באבודרהם, שאף כשאין כזית בכדי אכילת פרס מברך במ"מ. אין כוונת הקמח שבקציצות לסעוד הלב, ולכן לתוס' יברך שהכל, ומאחר וכמותו פחות מכזית בכא"פ. גם לשיטמ"ק יברך שהכל, ואפילו אם בקציצות אלו עירבו יותר קמח כדי להקל על זקן ללעוס, יברכו שהכל, אף שמעט מהקמח ניתן לכוונת אכילה, כי ריבוי הקמח ניתן בכוונת דיבוק. אפילו לפי פסק השו"ע, שמברכים במ"מ אף כשאין בקמח כזית בכא"פ, הרי שלגבי ברכת הקציצות יש לברך שהכל, בהסתמך על הטעם הראשון [שכוונת הלחם רק למטרת ריפוף], ומאחר ו'על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא' [וברכה אחרונה יש לברך בנ"ר, כי אין כזית בכא"פ, כמ"ש המעדני מלך (דברי חמודות ברכות ו' י"ט)]. ואף שללא ראייה ברורה מהש"ס אין בכחי לחלוק על רבינו יונה ופסק השו"ע, אך לענ"ד אם היה מתפשט ספר שיטמ"ק בזמן כתיבת השו"ע - לא היה מכריע במוחלט לברך המוציא, כי לדעת השיטמ"ק היא ברכה לבטלה [ומסתבר שסובר כדעת רעק"א ברכות ל"ו: שאין יוצא בבמ"מ, אך הכרעת המ"ב כחיי אדם שיוצא בזה], ולכן טוב יותר לברך שהכל שבודאי פוטרת שאר מאכלים, ולאחריו יברך בנ"ר דלא חשיב טפל כלל. לדבריו, אם הגריסים שבצ'ולנט ניתנים לשובע או אפילו לטעם, יברכו על התערובת במ"מ [והברכה בפ"ע על הבשר ותפו"א העומדים בפ"ע - תלויה במחלוקת החיי אדם ומ"ב].

ציפוי דגן

בשו"ת שבט הלוי (ד' קס"א, ו' כ"ה, ז' כ"ז) כתב שפשוט שיברך רק שהכל על דג מטוגן המצופה בקמח מצה וביצים, למרות שהדגן אינו עשוי לדבק, כי בדבר

מצופה מברך רק כברכת העיקר (עפ"י מ"ב ר"ב ס"ז, שציפוי הדבש בא לתת טעם באגוז, וממילא מברך רק על האגוז, ועפ"י מ"ב ר"ד נ"א, שציפוי הסוכר טפל לשקדים), כי היות הציפוי כקליפה התואמת לצורת הדג - מחשיבתו טפל לעיקר כטפילת הפת למליח. אמנם, כאשר הציפוי נעשה כעין כיסנין מלמעלה ומלמטה וניכר בפ"ע, פשוט שיברך עליו, כיון שהוא חשוב והוא גוף בפני עצמו, ונעשה עיקר ופוטר את המילוי. בדומה לזה כתב שהמנהג לברך רק במ"מ על פאלאצינט'ע [נלענ"ד שכוונתו לבלניצ'עס] הממולא בגבינה לאחר האפיה ולא מברכים על המילוי, כי המילוי בא רק להטעים וללפת את הבצק, ולכן נטפל לו. ואין זה דומה למה שמברכים גם על המרקחת שעל הדובשנין כשכוונתו לשניהם, כי שם מדובר כשהניח הרבה מרקחת, שאז היא לא באה ללפת הדובשנין. והוסיף שלפ"ז יש לברך במ"מ על פת כיסנין המחפה גלידה כאשר הגלידה היא רק כטיח דק כדי להטעים את הדובשנין, אבל אם לוקחים מזונות דקים מאד כדי להחזיק את הגלידה, המרקחת עיקר והרקיט טפל, ויברך רק על הגלידה [ואם אכל אח"כ את הרקיט בפ"ע - מידי ספק לא יצאנו], ואם הפת כיסנין מונחת מעל ומתחת לגלידה והגלידה ניכרת הרבה בפ"ע - יברך על שניהם, כששניהם עיקר [שהרי לא נאפו יחד].

מה עיקר התבשיל

כתב בשו"ת להורות נתן (ה' ו') שמבואר במאירי (ברכות ל"ז): "עיקר תבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים... אבל אם עיקר התבשיל מדברים אחרים ומכניס בו קמח הרבה למתק את הטעם... אין הקמח עיקר" - הרי דבעינן שהתבשיל יקרא על שם מין מחמשת המינים ורק אז מברך בורא מיני מזונות; הטעם שמטבילים את הבשר בכיזה ובקמח או פירורי לחם לפני הטיגון הוא כדי שישאר רך ולח ולא יתקשה ויטייבש, ואולי גם כדי לייפות את מראהו, ולא יתכן שעל ידי ציפוי דק זה התבשיל יחשב 'עיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים" - כי כשמטרת הציפוי היא רק שהבשר לא יתקלקל, אזי הציפוי נחשב כעשוי לדבק או לריח או לצבע. ומאחר ואין רגילות לאכול את הציפוי בפנ"ע, נראה שגם המג"א (רי"ב ד'), הסובר שמברכים במ"מ במרקחת שעל דובשנין,

יודה דהוי טפל לבשר, כי הדובשנין טובים למאכל גם לעצמן ורגילין לאכלן גם לעצמן. ואילו לגבי הציפוי, כתב החיי אדם (נ"ד ט') שמברכים גם על שאר המינים המעורבים עם הדגן כשעומדים בפ"ע ואינם מעורבים. וגם אינו ידוע אם מטרת הבישול יחד הוא שהדגן יתן בהם טעם או להיפך, וכ"פ הקיצור שו"ע (מ"ח י') שמברכים על כל מין כשמובדלים בפ"ע, ובלחם הפנים כתב שהכל נפטר בברכת במ"מ דוקא כשנתערבו ונתדבקו יחד ונעשו גוש אחד. וגם במחצית השקל (רי"ב ה') כתב שמברכים על המרקחת בפ"ע, וע"כ שאינה בטלה לדובשנין, אף שמברכים עליהם בפ"ע, כי אינם מעורבים ושני המינים עומדים בפני עצמם, וא"כ כך גם י"ל בשניצל, מאחר והציפוי אינו נעשה גוף אחד עם הבשר ואפשר לקלפו ולהפרידם, נראה שצריך לברך שהכל על הבשר, כיון שעליו עיקר כוונתו ולא על הציפוי. ונראה פשוט שהציפוי הדק נפטר בברכת הבשר ואינו צריך ברכה בפ"ע, אלא שאם עשה ממנו כעין עיסה העוטפת את הבשר ודעתו גם על אכילתה - יברך על הציפוי במ"מ. לדבריו, גם בצ'ולנט לא יברך במ"מ, כי התבשיל אינו קרוי על שם הגריסים, אלא שאם הם עומדים בנפרד [כמנהג כמה עדות], יברך גם על הגריסים במ"מ. ולגבי שניצל, יברך על הבשר בפ"ע, ועל הציפוי לא יברך כשאין רגילות לאוכלו בפ"ע, אך אם עושה עיסה העוטפת את הבשר ודעתו גם על אכילתה, יברך על הציפוי במ"מ.

כוונה להכשיר את המאכל

בתשובות והנהגות (ב' קמ"ו) דן בברכת הצ'ולנט, והסיק שיש לברך על התפוא"א ועל הגריסים, כי מה שאמרו לברך רק במ"מ הוא כשהתערובת עשויה כדי שטעם הדגן יתפשט בכל התערובת, כמבואר במ"ב (ר"ח ז') 'שבא להטעים ולהכשיר את המאכל', אבל התפוא"א אינם באים כדי לתת טעם בגריסים, וגם הגריסים אינם באים לתת טעם בתפוא"א, אלא התפוא"א באים לעצמם כדי להשביע, וממילא אינו נחשב כתערובת, כי הטעמים אינם מעורבים. מה שלדגן יש חשיבות שלא להתבטל במיעוטו הוא כלפי ברכת עצמו, אולם כלפי לפטור את המינים האחרים מברכתם, הוא רק ע"י שנותן בהם טעם, ואז נחשב כעיקר מחמת חשיבותם של מיני הדגן. ואילו בצ'ולנט הגריסים אינם בדוקא משביחים את התפוא"א [וזאת

בנוסף לדעת החיי אדם, שכשכל אחד ניכר לעצמו אין ברכת במ"מ פוטרת שאר מינים]. לאור זאת, יש לברך במ"מ תחילה על הגריסים, ולאחר מכן בפה"א על התפו"א [ויש המברכים על התפו"א תחילה כדי לצאת מספק ברכה לבטלה]. ולא יברך שהכל על הרוטב והבשר, כשהבשר מועט ועיקרו רק לתת טעם בתערובת, אבל אם הבשר ניתן להשביע יברך עליו, כי הגריסים אינם משביחים אותו. לדבריו, לכאורה יברכו על הבשר של השניצל בפ"ע, שהרי אין מטרת הציפוי כדי לתת בבשר טעם, אלא בעיקר לשימור מרקמו של הבשר או כדי לתת בציפוי עצמו טעם, וברכת הציפוי עצמו תהא תלויה בחשיבותו.

קציצות בשר עם קמח

כתב הרב שטרן (מבית לוי י"ח, תשס"ה) ליישב את המנהג לברך שהכל על קציצות בשר שיש בהן גם דגן, שהרי כמה פוסקים כתבו שברכת במ"מ על דגן היא רק כשיש בתבשיל טעם דגן, וכפשטות לשון השו"ע (ר"ח ט') והמ"ב (ר"ח מ"ט). בשו"ת בית אפרים (י"ג) המובא בשע"ת (ר"ח ו') משמע שאפילו יש בתבשיל כזית דגן בכדי אכילת פרס - מ"מ בעינן דוקא שיהיה בו טעם דגן, וכתב בשעה"צ (רי"ב ו') שמיני הדגן פוטרים את הרוב רק 'אם יש בהם ממש אבל אם עירב קמח במים הרבה כ"כ עד שהוא רך כדי שיהא ראוי לשתיה מברך שהכל', והוסיף 'דוקא כשמרגיש טעם דגן בפיו'. לאור זאת, ברכת קציצות בשר וגפילטע-פיש וקוגל תפו"א היא שהכל, אף שנותנים בהם פירורי לחם כדי להשביח הטעם, כי טעם הדגן לא מורגש בפה. ואף שטעם קציצות ללא קמח מצה או פירורי לחם שונה מעט מקציצות עם תערובת דגן, מ"מ לכאורה נהגו כפשטות לשון המ"ב 'שירגיש טעם דגן בפיו', והואיל ולא מורגש דגן מברכים שהכל. ה"ה שיברך שהכל על עוגה שעיקרה גבינה ונותנים בה מעט קמח להעמידו ולדבקו וגם עבור קצת טעם [כשאין שכבת בצק], מאחר וטעם הקמח אינו מורגש, ולא נראית לנו אלא גבינה. בנוסף, לגבי קציצת בשר וגפילטע-פיש יש להוסיף סניף לברכת שהכל, ע"פ המפורש במאירי (ברכות ל"ז). '...ושעיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים...'. כך נראה ליישב מנהגן של ישראל לברך שהכל על קציצות בשר ודגים.

סיכום

בפשטות, נטיית רוב הראשונים להכריע שכל שמיני הדגן באים לתת טעם בתבשיל - ברכתו במ"מ, וכ"פ השו"ע, והדגן בטל רק כשהוא בא למטרה שונה [כגון לדבק, לצבוע, לרפות, לנפח, לריח, לצבע, למניעת חריכה, למניעת לכלוך הידים, וכל כיו"ב]. עם זאת, מאחר וקשה להניח שטעם הדגן כלל לא הורגש בתבשילא דליפתא, שמבואר בגמ' שברכתו איננה במ"מ כי הקמח בא לדבק (וכ"כ בבה"ל ר"ח ט'), הרי שמסתבר שאין כוונת הראשונים לומר שהדגן בטל רק כאשר אין כלל כוונה לטעם הדגן, אלא כוונתם לומר שהדגן בטל כאשר עיקר מטרת הדגן איננה לטעם. לכאורה, גם לגבי דגן לא בטל הכלל היסודי שהולכים אחר העיקר, אלא שבד"כ הדגן נחשב כעיקר, אולם כאשר מהות המאכל המרכזית היא שאר המרכיבים ומין הדגן הוא זניח ביותר כלפי מהות המאכל - לכאורה לכל הדעות הדגן בטל. ועל דרך זו יש לפרש את לשונות הראשונים לגבי ריהטא, שהדבש בו הוא העיקר ולא מפשי ביה קמחא, שגם זאת אינו אמור אלא כשהקמח אכן בא כחלק מעיקר התבשיל, ולא כשהוא זניח ביותר, אף אם טעמו מורגש. אם אין תערובת, אלא כל מין מונח לעצמו או שהוא רק משמש כציפוי, י"ל שגם באופנים שהדגן מספיק חשוב כדי שלא יתבטל כלפי שאר המרכיבים וממילא יש לברך עליו, עדיין יתכן שיברכו גם על שאר המרכיבים, כי יתכן שאז לא נאמר הכלל שכל המינים בטלים למין הדגן. בנוסף, יש לצרף את דעת החיי אדם וסייעתו שכשכל מין ניכר לעצמו - מברכים עליהם בנפרד, ואפילו במין דגן [ואילו המ"ב הסתפק שיש ללכת אחר הרוב/הדגן].

דוגמאות מעשיות

אשר על כן, לכאורה יש לומר שעל קציצות בשר, גפילטע-פיש, קוגל תפוז"א, עוגת גבינה [ללא שכבת בצק] וכל כיו"ב, שמוסיפים להם קמח ופירורי לחם למטרת רכות וניפוח, יברכו כברכתם, אך אם הקמח נוסף בכמות ובמטרה שישבעו ממנו - יברכו במ"מ (וכ"כ באבני נזר או"ח ל"ח, ובמבית לוי י"ח).

צ'ולנט

על צ'ולנט המעורב בכמות גריסים שאינה זניחה - יברכו על הגריסים במ"מ ויפטרו את השעועית, ולגבי התפוא"א והבשר לכאורה תלוי. אם כל מרכיב עומד לעצמו [כמנהג חלק מהעדות] יברכו עליהם כברכתם, דאין בהם אלא טעם הדגן ולא ממשותו, אך אם הגריסים מעורבים בחתיכות קטנות של תפוא"א, בשר, שעועית וכיו"ב, כך שהכל נאכל כאחת, ברכת הגריסים פוטרת את שאר המרכיבים, כי הגריסים באים למטרת טעם ושובע. אם חתיכות התפוא"א או הבשר גדולות ועומדות לעצמן - אין הן נפטרות בברכת הגריסים אף שמורגש בהן מעט מטעם הדגן (בדומה לזה כתב בתשובות והנהגות ב' קמ"ו).

שניצל

לגבי שניצל בשר או דג - לעתים הציפוי עשוי משכבה דקיקה של קמח או פירורי לחם, שמטרתה העיקרית לשמור על מרקם הבשר בעת הטיגון שלא יתייבש או יתקשה, ומטרתה המשנית היא גם נתינת מעט טעם בבשר. לכאורה עיקר מהות הציפוי היא זניחה כלפי הבשר, אם מפני שאין הם מעורבים, אם מפני שבד"כ לא אוכלים את הציפוי לעצמו, אם מפני שהוא בא בעיקר למטרה צדדית, אם מפני שטעמו ניכר רק בקושי, אם מפני שבד"כ מהות ציפוי היא שבא כטפל כלפי הפנים, ואם מפני הגדרת המג"א 'אין בו ממשות ודבר חשוב', וממילא יברכו שהכל. אם הציפוי עבה ניכר ומורגש ביותר, ועיקרו עשוי שישבעו ממנו - בפשטות צריך לברך עליו במ"מ, אך עכ"פ יש גם לברך על הבשר בפני עצמו - כי הוא לא ממש מעורב בציפוי אלא רק יש בו מעט טעם דגן, ועיקר הציפוי העבה הרי לא בא כדי להטעים את הבשר אלא כדי להוות מרכיב משביע בפ"ע ויש שמכינים 'שניצל' שכמעט כולו עשוי מבצק שבתוכו מעט בשר [כעין 'בורקס'] - ואז יברך רק על הדגן, כי הבשר טפל לו [וכ"כ בשבט הלוי (ד' קס"א, ו' כ"ד) שיברך שהכל על דג מטוגן המצופה בקמח מצה, שציפוי העשוי כקליפה מחשיכו כטפל, אך אם נעשה כעין כיסנין וניכר בפ"ע, יברך במ"מ ויפטור את המילוי הטפל].

האוזר ◆ גיליון י"ז

מזונות במרק

לגבי מרק עם אטריות, שקדי מרק, או קרוטונים - בד"כ יברך הן על הדגן והן על המרק, כי עיקר כוונתו לשניהם. במקרה שכוונתו היתה רק לשרות את הדגן בנוזל - יברך רק על הדגן [ועל המרק יברך רק אם הוא שותה אותו בדרך שתיה]. ובמקרה שבדגן 'אין ממשות ודבר חשוב' - יברך רק על המרק (מג"א קס"ח ל', ר"ה ו', מ"ב קס"ח ס"ב).

מזונות ממולא

לגבי ביסקוויט שעליו ריבה, קרקר שעליו דג מלוח, בלינצ'ס ובורקס ממולאים, ופשטידה העשויה מבצק עלים - אם הדגן בא כדי להיאכל לטעמו, מברכים עליו, וכשהוא העיקר - פוטר בברכת במ"מ את המילוי [כבבורקס ופשטידה ובמילוי מועט של בלינצ'ס, ובשכבת ריבה מועטת על ביסקוויט], ואם כוונתו גם למילוי החשוב לעצמו, שאינו בא כטפל לדגן, יפרידם, ויברך על שניהם [כבשכבת ריבה חשובה על ביסקוויט, הערינג על קרקר, ולענ"ד גם במילוי עיקרי של בלינצ'ס] (עפ"י מחה"ש, ומ"ב קס"ח מ"ה, ובדומה לזה כתב בשבט הלוי ז' כ"ז).

גביע גלידה

לגבי גביע גלידה וביסקוויט של קרמבו - על הגלידה והקצף של הקרמבו בודאי צריך לברך שהכל, כי הם העיקר היחיד, וכל מטרת גביע הגלידה וביסקוויט הקרמבו היא רק לסייע בהחזקה ובשימור ולמנוע לכלוך [כמ"ש במחה"ש, שאף שמברך על הרקיקין שיש להם טעם, אך צריך לברך גם על המרקחת], והגלידה והקצף אינם מעורבים בדגן, אלא רק מוקפאים או מצופים עמו. לגבי ברכת הגביע והביסקוויט - אם כל מה שהוא אוכל אותם הוא רק כי ממילא כבר אוכל את הגלידה והקרמבו [כדוגמת הפת הבאה עם המליח שלא למטרת אכילתה] - בפשטות נפטרים בברכת שהכל, כי הם משמשים רק כטפלים להם [כמרקחת על רקיקין המיועדים למניעת לכלוך הידים], ואם דעתו אכן ליהנות מהם בעצמם - יברך גם עליהם במ"מ [כך הוא בודאי בביסקוויט של גלידה

'קסטה', שהוא מרכיב חשוב בפני עצמו, וכן מצוי בביסקויט של קרמבו שהוא עבה ובעל טעם עצמי - ורבים אוכלים אותו מחמת עצמו, וגם מצוי שיאכלו ביסקויטים דומים לו בפ"ע ללא הקצף, ויתכן שמצוי גם בגביע של 'טילון', שיש לו טעם עצמי ניכר ושייך שיאכלוהו בפ"ע, אולם פחות מצוי בגביע גלידה רגיל, שטעמו תפל יותר וכמעט לעולם אינו נאכל בפ"ע אלא רק כחלק מאכילת הגלידה. וכן חילק בשבט הלוי (ו' כ"ה, ז' כ"ז) שאם הגלידה רק כטיח דק להטעים את הדובשנין - יברך רק במ"מ, ואם הגביע רק מחזיק את הגלידה - יברך רק שהכל, ואם העוגיה מונחת מעל ומתחת לגלידה שניכרת הרבה - יברך על שניהם].

שוקולד עם מילוי וואפל

לגבי פסק זמן וכיו"ב, שהוא שוקולד עם מילוי וואפל - לכאורה פשוט שברכתו במ"מ, שהרי הדגן הוא אחד משני המרכיבים העיקריים, ואף שמסתבר שהשוקולד הוא מרכיב יותר עיקרי - אך לדגן יש טעם עצמי חשוב, ויברך עליו ויפטור את השוקולד, כי הוא אינו נאכל בפ"ע אלא כחלק מהתערובת.

שוקולד במילוי עוגיות

לגבי שוקולד במילוי שברי עוגיות - המציאות נראית שכמות שברי העוגיות היא פחות מכזית בכדי אכילת פרס, ואין ספק שהמרכיב העיקרי הוא השוקולד, ויש להסתפק אם מטרת העוגיות היא לטעמן הקלוש או רק לשבירת מרקם ומתיקות השוקולד. לכאורה, לדעת השיטמ"ק ברכת שוקולד זה שהכל, אף אם מטרת העוגיות לטעמן, כי הוא סובר שכמות דגן של פחות מכזית בכדי אכילת פרס בטלה אף כשעשויה לטעם, ואילו לדעת רבינו יונה, המובא באבודרהם (ורק את דעתו הביא הב"י), גם כשכמות הדגן היא פחות מכזית בכדי אכילת פרס, ברכתו במ"מ כשעשוי לטעם. אולם, מאחר ויש להסתפק באם עיקר נתינת שברי העוגיות רק לטעם או גם לשבירת המרקם, ולדעת השיטמ"ק ברכתו שהכל אף אם עשוי לטעם - על כן יש להכריע שיברך שהכל, שהרי 'על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא'.

בוטנים מצופים בכצק

לגבי קבוקים, שהם בוטנים מצופים בכצק - לכאורה י"ל שאף שהוא קרוי 'בוטן מצופה', אך בודאי הוא עשוי גם לטעם הדגן, שהוא משמעותי ביותר, וברכתו במ"מ. זאת, הן בסוג הקבוקים המצופים בציפוי עבה, ואפילו בסוג המצופה בציפוי הדק. אמנם, יש מקום לומר שאין כאן תערובת של דגן ובוטן, כי לעתים הציפוי נפרד מהבוטן ואוכלים גם את הבוטן בפ"ע, אך לכאורה נראה שאין בזה נפ"מ, כי הם עשויים לאכלם כאחת ללא הפרדה [והשוני בין קבוקים לשניצל (שאף כשמצופה בציפוי עבה יש לברך גם על הבשר) - הוא שבקבוקים הציפוי הוא מרכיב מהותי במוצר לפחות כמו הבוטן, אך בשניצל - הבשר הרבה יותר חשוב ומהותי ביחס לציפוי, אפילו כשהציפוי עבה וניכר].

